
Vydávat? Rozhodně nevydávat všechno!

Hlavním úkolem, před nímž stojí česká dialektologie na počátku 21. století, se stává *Slovník českých nářečí*. Pro jeho zvládnutí má dialektologické pracoviště v Brně všechny předpoklady: byl dokončen a vydán šestisvazkový spis *Český jazykový atlas*, na němž se vyškolicil tým mladých dialektologů. Přípravovaný *Slovník* je tedy zajištěn p e r s o n á l n ě. V brněnském dialektologickém oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR byl po desítky let soustavně shromažďován nářeční materiál. Obsahuje statisíce slov, jak byly vypsány z publikovaných i rukopisných monografií a diplomových i disertačních prací posluchačů filozofických fakult. Tento soubor výraziva byl rozhojněn o cenné zápisy pořízené zejména v 60. a 70. letech minulého století dobrovolnými dopisovateli z nejrůznějších končin naší republiky. Milovníci dialektů, výborní jejich znalci, spolehliví zapisovatelé ze všech sociálních i věkových vrstev, posílali na akademické pracoviště svoje zápisky věnované slovní zásobě rodného nářečí. Při zápisech se drželi jistých tematických okruhů, sledovali mj. odbornou terminologii různých řemesel, např. kovářství, kolářství, ševcovství, krejčovství, ale i rybářství, pastevectví, vinařství aj.

Velkou zásluhu na sběru rychle mizejícího nářečního lexika měla také korespondenční akce, organizovaná ve dvou etapách dialektologickými pracovišti v Praze a v Brně. Do všech obcí, v nichž se tehdy nacházela škola, byly rozeslány postupně dva sešity lexikálního dotazníku. O jak široce pojatou akci šlo, svědčí fakt, že se nám vrátilo dotazníky zhruba z tří tisíc lokalit. Dva sešity dotazníku obsahují téměř tisíc otázek zaměřených na všechny oblasti venkovského života. Vedle zemědělské terminologie jsou zde zastoupeny i otázky na nářeční pojmenování rostlin, zvířectva, ptactva, hmyzu, na okruh oblečení a jídel atd. Respondenti se ujali úkolu s nadšením, a tak se vrátilo do Ústavu stovky a tisíce vesměs vzorně vyplněných archů. Tam byly utříděny a zčásti vyxcerpovány. Nyní je vytvářena jejich elektronická databáze. Ne všechny odpovědi pokládáme přirozeně za naprosto spolehlivé, ale případné omyly se poměrně snadno vyloučí porovnáním údajů z blízkých obcí.

Když navíc k tomuto rozsáhlému materiálu připočteme údaje z *Dotazníku pro Český jazykový atlas*, vyplněného školenými pracovníky Akademie věd a vysokých škol, můžeme s uspokojením konstatovat, že se v hodině dvanácté podařilo zachránit před zapomenutím téměř celé bohatství slovní zásoby našich nářečí.

Posluchači filozofických a pedagogických fakult ve sběru dále pokračují, ale popravdě vlastně jen paběrkují. Nicméně i jejich výzkumy přinášejí nové a namnoze velmi cenné údaje (zejména o vývoji nářeční slovní zásoby) a jsme jim vděční za každý sebemenší „objev“. A tak s potěšením můžeme konstatovat, že je vznikající *Slovník českých nářečí* dobře zajištěn, i pokud jde o m a t e r i á l o v é p ř e d p o k l a d y.

V posledních letech jsme svědky zajímavé skutečnosti. Hlásí se nám uživatelé nářečí – laici, kteří si pozorně všímají svého rodného dialektu a jednotlivá slova, slovní spojení i rčení zapisují. Tuto jejich činnost se snažíme podporovat a v jejich úmyslech je povzbuzovat. Často jde o nadšenec, kteří sice nejsou detailně obeznámeni s novějšími požadavky kladenými na nářeční výzkumy,

nejdou vyškoleni v dialektologické problematice a mají těžkosti např. se zaznamenáváním spontánních mluvených projevů. Nicméně i tak vznikají tu menší, tu větší nářeční slovníčky. K nim patří např. *Slovník valašského nářečí S. Kazmíře* (recenzovala jej Z. Hlubinková, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*, A 50, 2002, s. 172–174). Takové práce někdy přinášejí zajímavý materiál a vykazují mnohdy i značnou spolehlivost údajů. Mnohé zápisy těchto až vášnivých propagátorů mizejících nářečí zůstávají v rukopisné podobě a autoři si ani nečiní nárok na jejich zveřejnění. Jejich zápisy jsou uloženy na akademickém pracovišti, tam byly vyexcerpovány, kriticky posouzeny a bude jich využito při sestavování velkého *Slovníku českých nářečí*. Žádná drobná práce nebyla a není tedy zbytečná a jména těchto sběratelů neupadnou v zapomnění. K této stručné informaci o shromažďování nářečního materiálu v Česku mě vedla následující skutečnost.

Dostala se mi do rukou půvabná knížka Františka Kadocha *Lidová mluva na Šumavě a v Pošumaví* (Černá v Pošumaví: Tiskárna FOP, 2008). Sáhl jsem po ní pln očekávání a nepochybuji, že mnohý čtenář propadl stejnému nadšení jako já. To však trvalo, dokud jsem nezačal číst. I málo přísný kritik by na práci Fr. Kadocha nenechal nit suchou. Já tu dále uvedu jen několik do nebe volajících nedostatků.

Popravdě nejde ani o lidovou mluvu a patrně ani jen o Šumavu a Pošumaví, jde o nezdařený pokus o slovníček. Dvoustránkový oddíl nazvaný *Odchytky od gramatiky* je snůškou nepřesností. Většina „odchytek“ zde uvedených je společných buď všem českým dialektům v užším slova smyslu, nebo aspoň rozsáhlé oblasti jihozápadočeských nářečí. Necelé dvě stránky nadepsané *Přirovnání, pořekadla a lidová rčení* obsahují jen 11 rčení, která nemusejí být tak obecně známá. Překvapivá je stránka 16, kde se nachází pár slov bez ladu a skladu, sedm z nich se týká zemědělských nástrojů. Nepřináší zase nic nového. Hlavní kapitola nese název *Užívání zvláštních výrazů a rčení*. Mimochodem – rčení jsem tam nenašel ani jediné. Autor zdůrazňuje, že výrazy jsou řazeny abecedně. Ujišťuji vás, že tak kuriózní slovník už nenajdete. Např. pod písmeno F jsou zařazeny výrazy začínající na hlásku *f*, ale slova jsou tu nasypána jako brambory v pytli. Po sobě jdou slůvka *furt*, *futrál*, *flek*, *fusekle*, *forman*, *fiflena*, *foremetka*, *floky*, *frmol*, *fajrum*, *frňák*, *fortel*, *firhonky*, *fifty-fifty*. Podle autora jsou to všechno slova charakteristická jen pro šumavské nářečí. Z 29 slov začínajících na uvedenou souhlásku *f* lze snad za dialektismus považovat jen tři. Z celkového počtu 560 slov je jen necelých 90 poněkud méně známých a snad opravdu omezených spíše na okraj jihozápadních Čech. Ale jde mi o něco podstatnějšího.

Jako dialektolog mám vždy radost, když se někdo obírá dialektem, a jsem ochoten zavřít obě oči i nad samostatnými výsledky. Očekával jsem, že v „lidové mluvě“ najdu málo známá slova „vonící“ Šumavou. Ale kolik jich v tom slovníčku je? Moc málo a většinou se ztrácejí v balastu slov obecněčeských, slangových, hovorových, ba i spisovných. Pod písmenem A není nic, co by neznal každý Čech a Moravan. Nebudu uvádět příklady.

Nejsem nešťastný jen proto, že vzniklo „dítko“ bezcenné, ale rozhořčen, že na takový výtvar dostal autor finance z grantu Jihočeského kraje. To je neodpustitelné mrhání finančními prostředky. Kdo takový „spis“ posuzoval a kdo jej doporučil k tisku? Nemohu se ubránit dojmu, že autor má kamarádky na správných místech a že „bylo třeba čerpat z nějakých fondů“. Příklad, o kterém píšete, nebude ojedinělý. Před několika dny jsem narazil na další slovníček, tentokrát z jižní Moravy. Opět stejné nedostatky, zase podivné představy o „záslužnosti“ dílka a opět ochota místních

úřadů takový výplod financovat. Jak tomu zabránit? Snad jen povinným recenzováním každého takového samorostu.

František Kadoch je autorem několika knížek – povídek, tematicky se vížících k Šumavě. Musím zde však upozornit, že ne každý, kdo zná několik dialektismů, může o nich napsat a vydat knížku. Neměl by. Když cítí potřebu se uplatnit jako odborník-dialektolog a plody svého ducha publikovat, ať tak činí na svůj vlastní náklad. Ještě dodávám, že Kadoch měl k ruce čtyři – dnes už zesnulé – spolupracovníky. Když psal o nářečí na Šumavě, psal však slepý o barvách.

Jednu věc je třeba na knížce vyzvednout, totiž ilustrace mimořádné úrovně. Pocházejí od Josefa Černocho. Když se dívám na některé jeho krajinky, jako bych se procházel po šumavském kraji. Škoda jen, že doprovázejí knížečku formálně sice na výši, jinak však pod vši úroveň.

Závěrem vyslovuji lítost, že na zcela bezcennou publikaci (na krásném papíře a v tvrdých deskách) byly věnovány prostředky, které měly jít na obecně prospěšné aktivity.

Kdysi se realizovaly atlasové vazby knih; o knížce Františka Kadocha se musí napsat: škoda času i atlasu.

Jan Balhar

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Veveří 97, 602 00 Brno

balhar@iach.cz